

Moğol Dönemi İran'ında Kadın

Şîrin Beyânî, Çev. Mustafa Uyar

Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2023, 172 sayfa, ISBN: 978-975-16-3016-2.

Nurdan ÇAKIR*

Moğol Dönemi İran'ında Kadın adlı kitabın yazarı Şîrin Beyânî, Tahran Üniversitesi Tarih Bölümünden mezun olmuş ve Sarbonne Üniversitesinde 1963 yılında doktor ünvanı almıştır. Daha sonra tekrar İran'a dönen Beyânî, 1977 yılında Tahran Üniversitesinden profesörlük ünvanını kazanmıştır. Dünyanın önemli Mongolistlerinden biri olarak kabul edilen yazarın ihtisas alanı Moğollar dönemi olup, bu kitapta Moğol döneminde kadınlarla alakalı araştırmalarını sunmuştur. Kitabın Türkçeye tercümesini ise Mustafa Uyar yapmıştır.

Kadınlar, tarih boyunca her devirde ve her millette varlıklarını göstermiş; bazı seçkin kadınlar isimlerini tarihe dahi geçirebilmişlerdir. Bu kitap, Moğol dönemindeki kadının varlığını çok yönlü olarak ele almıştır. Bununla beraber kadınların toplumsal yaşamdaki rollerini, sosyal statülerini ve bu dönemdeki özgürlüklerini kapsamlı bir şekilde inceleyip, adap ve geleneklerine de değinmiştir. Yazar, okuyucuyu sıkmadan, sade bir dille, olayları kronolojik şekilde aktarmıştır.

Kitap dört bölümden müteşekkildir. İlk bölümünde, Moğol dönemi İran'ında kadınlar hakkında bilgiler verilmekle beraber, Gazneli hükümdar kızlarının Harezmsahlarla yaptıkları evliliklerden bahsedilmektedir. Yazar, Moğollardan önce Türk hanedanlarının etkisiyle, İran toplumunda kadının konumunun değiştiğine ve kadınların daha fazla haklara sahip olup yüksek mevkilere çıktıklarına temas etmiştir. Birinci bölümde Gazneliler dönemi, Selçuklular dönemi ve Harezmsahlardan önce iki kadına değinmiştir. Bunlar; Terken Hatun ve Han Sultan'dır ve ayrı bir başlıkta anlatılmıştır.

* Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul, nurdan.cakir@stu.fsm.edu.tr

İkinci bölümde ise kadınların evlenme adap ve gelenekleri, mehir, çeyiz, boşanma gibi konular ele alınmıştır. Bu bölümde, Yesügey Ba'dur'un savaş yoluyla kız kaçırmasından ve kabileler arasında evlilik yoluyla kurulan dostane ilişkilerden bahsedilmektedir. Her erkeğin ilk eşi daha fazla ayrıcalıklardan yararlandığı için konum ve mevki bakımından daha farklı durumda oluyorlardı. Bundan dolayı ilk kadının dünyaya getirdiği çocuklar da önem arz ediyordu. Kız çocuklarına da büyük bir ilgi mevcuttu. Kızlarını, hükümdarlara ve şehzadelere vermek için onlara yaraşır adap ve geleneklere göre terbiye ediyorlardı. Siyasi ve dostane ilişkiler kurmak amacıyla hükümdarlar ve hanlar arasında yapılmış birçok evliliğe rastlamaktayız. Bu tarz evlilikler bir tür ittifak arayışıdır. Zira Moğollarda akrabalık baba üzerinden değil, anne üzerinden devam etmekte ve gelişmekteydi.

Üçüncü bölüm, "Toplumun Değişik Tabakalarında Kadının Konumu" başlığı ile Moğol döneminde her derecedeki kadının konumunu ve önemini ele almaktadır. Yazar, Moğol döneminde kadının rolünü üç kısma ayırarak incelemiştir. Bu kısımlar; on üçüncü yüzyıla kadar kabile reisleri, hürler ve köleler olarak belirlenmiştir. Yazar, kadının sosyal statüsünün diğer dönemlerle kıyaslanamayacak kadar önemli olduğunu belirtir. Ancak bu söylemiyle köleleri göz ardı ettiği de ifade edilebilir. Hatunlar savaşırlara da katılmaktaydı. Kadınlar, hükümdar eşlerini zafer gerçekleşinceye kadar kışkırtma ve teşvik etmekte çok başarılıydı. Marco Polo, Rubruk ve Plan Carpin adlı üç seyyahın tanıklıklarını okuyucuya gösteren yazar, kabile ekonomisini döndürenin kadın olduğunu iddia ederek, bu üç seyyah üzerinden destekleyip ispatladığını savunmaktadır. Yönetimin imparatorluğa dönüşmesiyle birlikte hanı tahta oturttukları gibi hanın eşini de tahta oturtuyor ve başına da taç koyuyorlardı.

Dördüncü bölüm ve kitabın son bölümü olan "Moğol Döneminin Bazı Seçkin Kadınları" başlığı altında yazar, Alan Ko'a, Hö'elün Ucin, Börte Ucin, Töregene Hatun, Sorkoktani Beki, Bağdad Hatun ve Dilşad Hatun gibi, Moğol döneminin birkaç siyasi kadın örneğini ele almıştır. Yazar, Moğol tarihinin en önemli kahramanlarından Alan Ko'a meselesinin Kutsal Meryem'in durumuyla tam bir benzerlik içerdiğini söylemektedir. Alan Ko'a'nın, kocasının ölümünden sonra aşiret işlerini eline alması sebebiyle imparatorluğun temelini atılmasında etkin bir rolü olduğu söylenilebilir. Cengiz Han'ın annesi olan Hö'elün Ucin'in, edindiği rol ile Moğol İmparatorluğu'nun kurulmasında büyük bir payı vardır. Börte Ucin, savaşlarda kocasına eşlik ediyordu. Cengiz, onun sayesinde büyük tehlikelerden kurtulmuştu. Börte, kocasının ölümünden sonra geleneğe uygun olarak işleri eline almıştır. Töregene Hatun ise saltanat naipliği yapmış bir şahsiyettir. Yazar bu bölümde, tüm bu seçkin kadınların biyografilerine temas ederek, rolleri hakkında bilgiler vermiştir. Yazarın, aslında anlatımını desteklemek amacıyla bu kadınların hayatından bahsettiği görülmektedir.

Kitapta kadınların günlük hayatına dair detaylı bir bakış açısına tesadüf edilmemesi, göz önünde tutulması gereken önemli bir husustur. Ayrıca eserin daha fazla kaynağa dayandırılması gerektiği düşüncesindeyim. Böylelikle daha sağlam bir temel üzerine inşa edilmiş bir çalışma elde edilebilirdi. Yazar da bu sayede analizlerini daha iyi destekleyip, görüşlerini daha güçlü bir şekilde aktarabilirdi. Yazar, okuyucuya bir şeyler sunmak yerine daha çok bir şeyleri kanıtlamak istediği izlenimini

vermektedir. Tenkit edilecek en önemli hususlardan biri de, seçkin kadınlar anlatılırken, başarılarının detaylarını aktarmak yerine sadece büyük rol oynadığını söylemesi yani yeteri kadar bilgi vermemesidir. İran kadınının hiçbir zaman Türk ve Moğol dönemlerindeki kadar yüksek mevki ve itibar sahibi olmadığını vurgulayan bu eser; kadının önemini ve devlet işlerinde kadınların başarısını anlatması, ayrıca toplumun uğradığı değişimleri göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır. Dilin kullanımı açısından bakıldığında ise kelime seçimleri ve cümle yapılarıyla metin zenginleştirilmiştir. Sade bir dille okuyucunun metne kolaylıkla adapte olması sağlanmıştır. Yazarın, konuyu derinlemesine araştırarak zengin bir bilgi birikimi sunması ve okuyucuyu o döneme doğru bir yolculuğa çıkarması da eseri öne çıkaran unsurlardan biridir. Ayrıca yazarın, bilgilerini desteklemek amacıyla, yetersiz olduğunu düşünsem de kaynaklara başvurduğunu görmekteyiz. Bu durum, eserin güvenilirliğini arttırırken, dilin akıcılığını da etkilememiştir.

Üstünde durmak istediğim bir diğer konu ise yazarın, olayları kronolojik bir şekilde anlatmasıdır. Bu her ne kadar doğru bir tutumsa da Gazneliler, Selçuklular ve Harezmsahlar dönemi anlatılırken daha fazla bilgi verilebilirdi kanaatindeyim. Giyinme ve süslenme şekilleri anlatılırken resimlerle desteklenmesi de uygun olurdu. Tüm bunlarla beraber kitabın, Moğol dönemi İran'ında kadınlar üzerine çalışma yapmak isteyenler için faydalı olacağını düşünüyorum. Tabii içerik ve kaynaklar incelenerek diğer çalışmalarla karşılaştırılması da sağlıklı olacaktır.